

BERGSLUFT

Medlemsblad för Elin Wägner-sällskapet nr 5

November 1991

Ett nytt år

står för dörren och det är åter dags att betala årsavgiften till Elin Wägner-sällskapet. Styrelsen har beslutat att vi klarar oförändrad medlemsavgift, 75 kr, ytterligare ett år. Vi bifogar ett inbetalningskort och vill passa på att uppmana er att vid inbetalningen vara noga med att tydligt fylla i namn och adress så att våra utskick under 1992 säkert kommer fram.

Småskrift nr 2

finns också med i detta utskick. Ria Wägner har varit vänlig nog att tillåta föreningen att trycka om den uppsats, Faster, som hon skrev för All världens Berättares julnummer 1949, dvs det år då Elin Wägner avled. Vi tycker att det är intressant att se hur klarsynt Ria såg på sin faster och hennes betydelse så tidigt som för 40 år sedan. Ria har omarbetat uppsatsen lite lätt i sina nyutkomna memoarer (som även de är mycket intressanta) men vi tycker att det är viktigt att originalet finns tillgängligt som ett tidigt förebud om det stora Elin Wägner-intresse som vi upplever idag.

En lämplig julklapp

är förstås våra småskrifter. Vi skickar dem gärna om du sätter in 20 kr/st på postgiro 222 127-3 och tydligt anger "Faster" eller "Jorden är grunden..." på talongen. Du kan även ge bort ett medlemskap i julklapp till någon som du tror är intresserad. Skriv på talongen namn och adress på den som ska bli medlem. Ange också om du vill att vi ska skicka ett kort till vederbörande och berätta om medlemskapet.

Ny adress

har Brita Lindvall, Stockholmskretsens kontaktperson. Hon bor nu på S:t Eriksgatan 7, II, 112 39 Stockholm. Hennes telefonnummer är 08-653 07 06.

Glöm inte att skicka adressändringskort till Elin Wägner-sällskapet om du flyttar - det är så tråkigt att få utskicken tillbaka från posten och inte veta vart man ska skicka dem!

Citatboken

dröjer men vi arbetar vidare på den och hoppas att den ska kunna komma ut under 1992. Det finns fortfarande möjlighet att skicka in EW-citat som du tycker bör finnas med i boken. Kom ihåg att tydligt ange den citerade bokens titel, tryckår och sida för citatet.

Efterlysning

Biblioteket saknar 8 Elin Wägner-böcker som lånades ut vid vår första Elin Wägner-dag i Berg i början av juni 1990. Lämna in dem på närmaste bibliotek eller skicka dem till Landsbiblioteket, Box 1202, 351 12 Växjö!

Intressant i Växjö

Jämställdhetskommittén i Växjö ordnar två intressanta möten den första veckan i december. Måndag den 2 dec blir det EG-debatt i kvinnoperspektiv med Gudrun Schyman och Ylva Annerstedt. Torsdag den 5 dec talar Berit Ås om De fem härskarteknikerna. Tid och plats är båda kvällarna kl 18.30 och Vårdskolans aula, Vallgatan 12 E.

Elin Wägner-sällskapet, Svanaholm, Skir, 355 90 VÄXJÖ
Postgiro 22 21 27-3

Bergsluft

Redaktion: Marianne Enge och Solveig Hammarbäck

Telefon 0470-75557, 75515

Freden och kvinnorna

stod i centrum för den inspirerande föreläsning som Helena Forsås-Scott höll för ett 60-tal intresserade åhörare en skön augustikväll på St Sigfrids folkhögskola. Helena, som undervisar och forskar i litteraturvetenskap i Aberdeen, berättade att det var Isaksson-Linders biografi som gjort henne nyfiken på EW:s författarskap. Hon tyckte att Isaksson-Linder alltför mycket använde EW:s böcker till att finna biografiska spår i dem. Själv hävdade hon att man med en textcentrerad läsning kunde finna belägg för att EW var en mycket medveten författare som med stor skicklighet utnyttjade litterära stildrag och symboler för att medvetet och undermedvetet påverka sina läsare. Bilden av EW som en lättviktig, journalistisk författare som med en lättillgänglig stil bara utnyttjade sina yrkesmässiga upplevelser ville Helena F-S avvisa som en myt.

En annan, inte minst i litteraturhandböckerna vida spridd missuppfattning, ville Helena också ta död på: att det endast var de av manliga författare som Moberg och Lagerkvist skrivna s k beredskapsromanerna som vid tiden för andra världskriget hävdade den svenska motståndsrörelsens idéer mot förtryck och övervåld. I stället ville hon lyfta fram EW:s *Mannen vid min sida* 1933 och *Vändkorset* 1935 som tidiga och viktiga litterära manifestationer av en fredsvilja som med sina pacifistiska ideal gick längre i humanism och tro på den goda människan än vad beredskapslitteraturen gjorde.

Dessa EW-böcker nämns knappt idag i litteraturhandböckerna och det är lätt att tro att det beror på deras bristande litterära kvaliteter. Helena F-S visade emellertid mycket övertygande och med många exempel hur litterärt genomarbetade böckerna är med sina djupa rötter i uråldrig symbolik och klassiskt västerländskt tänkande. Romantitelns "vändkors" t ex är förstas en solsymbol för det livgivande och ständigt återvändande men under 30-talet degenererar symbolen till ett tecken för våld och hat, hakkorset.

I *Vändkorset* samspelar solsymbolen med strukturer och personer hämtade från den klassiska komedins rituella mönster och blir använd i lekfulla och vanvördiga sammanhang återerövrade och insatt i kvinnomas och det goda samhällets tjänst. Vi var många som den kvällen kände lust att efter Helanas inspirerande föredrag på nytt dyka ner i EW:s böcker på jakt efter en ny mening och efter nya mönster för fredlig samlevnad och ett mänskligt samhällsbyggande.

Från Stefan Edman

har vi fått ett klipp med en artikel "Elin Wägner och jordbruksprofessorn" som han skrev för *Smålandsposten* den 31 maj 1991. Där presenterar han först Elin Wägner-sällskapet och berättar om vår första småskrift, *Jorden är grunden ...*, där "Flory Gate talar med kärlek om mullens mikroorganismer, om hur jord- och skogsbruk är en komplicerad mosaik av sammanhang som människan brutit sönder. Det är lätt att förstå hur hon, den praktiserande bonden från Rösås by, berikat Elin Wägner med de insikter som bildar stommen i boken *"Fred med jorden"* (utgiven 1940). Här hyllas t ex daggmasken, "den frivilliga arbetskraft ... varav jordens växtkraft beror."

Stefan Edman fortsätter: "Men fru Wägner gör också direkta inlägg i den tidens jordbruksdebatt: Hon fördömer den intensiva utdikningen av kärr och våtmarker, och hon pläderar för skiftesbruket, som "är nödvändigt, emedan olika växtsorter tar olika ämnen ur jorden och tillför den olika ämnen".

Liknande resonemang hittar jag i en skrift av en av Sveriges främsta jordbruksekologer, professor Sten Ebbersten vid Lantbruksuniversitetet i Ultuna. Han efterlyser idag vad Elin Wägner skrev om för 50 år sedan: Allsidiga växtföljder, bättre hushållning med växtnäringens ämnen, samspel mellan djur- och växtproduktion. Ebbersten vill öka arealen vall på bekostnad av stråsäd - av flera skäl: vallen fixerar kväve och "göder sig själv". Den förbättrar jordens mullstruktur. Växtföljder med fleråriga vallar minskar behovet av kemiska bekämpningsmedel.

Vallandskapet är positivt för den vilda floran och faunan. Ebbersten kräver "ett långsiktigt produktivt och miljöhushållande lantbruk" - lokalt, nationellt och globalt. Han påminner om att allt liv, även all mänsklig kultur, utgår från fotosyntesen i de gröna bladen. Glömmer vi detta är det ute med oss och våra samhällen.

Just det! Eller med Elin Wägners ord: "även en analfabet kan vara vis nog att förstå att växterna och djuren är jordens barn som vi och att det är till gagn för människan att leva i samförstånd med dem... även de mest fullärda personer har något att lära av det sätt varpå forna tiders människor hanterade skapelsen."

Sten Ebbensen, den lärde professorn menar att det är hög tid för alternativa odlingssystem, byggda på förkrigstidens idéer, där man såg "större helheter och sammanhang". Hans ideal kan troligen sammanfattas i de nyckelbegrepp fru Wägner ställer upp i "Fred med jorden": Självverksamhet - mångsidighet - tålmod. Eller i klartext: Ett globalt uthålligt jordbruk måste grundas på markens egna produktivitetsskapande kretslopp. Vilket i sin tur kräver mångsidighet i bondens val av grödor, metoder och växtföljder. "Att vårda det skapande... var den befällning som gavs människan enligt skapelseberättelsen. Mer konkret återfinns denna roll hos den sanne bonden/trädgårdsmästaren som vårdar sig om sin jord, sina växter, sina djur och sitt landskap med de vilda växterna och djuren."

Vem skriver så förnuftigt och visionärt? Miljö- och fredskämpen från Lilla Björka? Ja, det kunde det ha varit. Men det är faktiskt jordbruksprofessorn från Uppsala. Ett hoppfullt tidens tecken!"

Hösthelg kring Väckarklocka

Ett 40-tal intresserade deltagare hade hörsammat vår inbjudan att studera Väckarklocka den höstfagra helgen 21-22 september på St Sigfrids folkhögskola. Birgitta Svanberg, litteraturvetare från Stockholm inledde med att sätta in Väckarklocka i sitt historiska och sociala sammanhang. Hon menade att det är viktigt att komma ihåg att hela EW:s gärning kom till mellan två världskrig och att det därför var ofrånkomligt att hon intresserade sig för kriget som en följd av den kultursyn vi lever under. Samtidigt hade hon vid tiden för Väckarklockas tillkomst insett att optimismen kring 1920-talets rösträttsreform varit obefogad: rösträttsrörelsen borde inte ha upplösts när målet, kvinnlig rösträtt, var nått. Kvinnorna hamnade längst ner i botten på de etablerade politiska partierna och hade därmed ingen möjlighet att påverka utvecklingen.

Fortsättningsvis lyfte Birgitta Svanberg fram Väckarklockas teser kring freden, jorden och kvinnorna, förklarade och tolkade dem - och utsatte dem för befogad kritik. Hennes huvudbudskap var nämligen att Väckarklocka inte får ses som en bibel, den tål att ifrågasättas. I den ställer Elin Wägner en mängd frågor, som fortfarande är högaktuella för vår överlevnad, men hon ger inga svar. Dem måste varje generation själv försöka att komma på - genom att fortsätta debatten .

Att Väckarklocka mottogs av tystnad av sin samtid är något som ofta framhålls i handböcker. Margareta Lindholm hade gjort en genomgång av tidens recensioner och artiklar och kunde därmed tillbakavisa detta påstående. Många skrev verkligen och berömde Väckarklocka hövligt och respektfullt men kanske hade EW väntat sig en mycket större uppståndelse och samhällsdebatt - hon hade ju i färskt minne uppståndelsen kring makarna Myrdals "Kris i befolkningsfrågan" 1934.

Vad betyder Väckarklockas idéer för oss idag? Barnläkaren Bengt Lindström visade med ord och bild hur viktigt det är för oss att hålla fast vid och vidareutveckla EW:s livskvalitetsbegrepp. Börje Svensson tyckte sig i Väckarklocka ha funnit en ekologisk baskurs uttryckt på annat sätt än med naturvetenskapernas terminologi och med sina pedagogiska exempel fick han oss alla att känna oss lite bättre rustade med kunskap för att till vardags leva på ett naturenligt sätt.

Nutid vävdes ihop med dåtid när Brita Åkerman under ett kvällssamkväm berättade om sina minnen från Väckarklockas tillkomsttid. Hon hade lärt känna Elin Wägner genom sitt arbete på Fredrika Bremerförbundet och senare med kristidsplanering. De diskuterade olika aktioner och artiklar och på EW:s uppmaning ordnade Brita en diskussionskväll hemma hos sig med ett antal samhällsengagerade kvinnor, t ex Alva Myrdal, Karin Kock, Ulla Lindström, Carin Boalt och Anna Lisa Kälvesten. Avsikten var att Elin skulle få prova de idéer som så småningom skulle bli till Väckarklocka. Elin fick möta stort motstånd men när Brita senare träffade sina gäster tyckte hon att de då hade börjat tänka om och se fördelar i EW:s budskap.

Brita Åkerman arbetade själv med boken "Familjen som växte ur sin bostad" under denna tid men hon fortsatte att hålla kontakt med Elin och understödde livligt hennes Väckarklockeprojekt. Därför var det säkert välförtjänt när Brita 1941 fick motta Väckarklocka med dedikationen "Till Brita som krävde denna bok och deltagit ömt i dess tillkomst. Måtte bammorskan inte behöva skämmas!" Britas ord i tackbrevet till Elin ville hon fortfarande skriva under på: "Om jag haft något av bammorskans tämligen enfaldiga roll att hela tiden stå och säga att det inte gör ont just när det gör som ondast, har det du gjort för mig varit en blodtransfusion, nödvändig för livet. But not an easy life."

Vi har sammanställt en rapport med referat av föredragen och diskussionerna på St Sigfridsdagarna och den distribueras till alla som var med på seminariet. Till andra intresserade skickar vi gärna rapporten om ni sätter in 15 kr på pg 22 21 27-3 och anger "Hösthelg 1991" på talongen.

En av sällskapetets yngsta medlemmar, Jessica Sjögren, 20 år, som läser filmvetenskap vid Stockholms universitet, har skickat oss en kommenterad lista av böcker och artiklar om Elin Wägner som vi sätter stort värde på och vidarebefordrar till våra läsare:

Några lästips

om och av Elin ska jag här söka ge en glimt av så att de lockar till läsning och fortsatt sökande efter material som kan ge vidare kännedom om denna sällsynt fascinerande författarinna och person. Helst vill man ju att en presentation som denna skulle vara onödig, men möjligen är något förslag förbisett. Uppsatser, småskrifter samt böcker där Elins person bara skymtar är ej upptagna då de kan vara svåra att få tag i. Dessutom blir det väl plottigt i denna litteraturhistoria.

Elin Wägner: Amason med två bröst 1882-1922 och Dotter av Moder Jord 1922-1949 av Ulla Isaksson och Erik Hjalmar Linder, 1977 resp 1980 är en stor biografi på över 600 sidor. Den ger en god inblick i journalist- och författarskap, tiden och till viss del den förtegnas liv. Att det är ett vetenskapligt arbete står ju i alla hänseenden klart. Tyvärr får den privata bilden av EW därmed stryka på foten. Men den är oundgänglig för Elins vänner.

Drömmen om kamratsamhället, 1991, är skriven av Lena Eskilsson. Här får vi möta Fogelstadkvinnorna i deras gemensamma vision om en värld där kvinnor och män samarbetar även efter kvinnans villkor och måttstock. Vi blir bekanta med tidningen Tidevarvet och dess roll för just kvinnorna på Fogelstad och i samhället i övrigt. Och så får vi förstås många glimtar från den kvinnliga medborgarskolan, där kvinnor ur alla samhällsskikt fick lära sig hur man bäst förvaltade sin rösträtt.

Kära Ili, käraste Elin, 1988, innehåller brev i urval och med inledning av Gunnel Vallquist. Det slår gnistor i dialogen mellan dessa kvinnor - så lika varandra i sin olikhet. För de är båda lika djärva i sin visshet om att de besitter en unik gåva: de har något att förkunna, om bara omvärlden vill lyssna. Men de har också samma drag av självföröringande. Tyvärr är breven avkortade - av utrymmesskäl får man anta - vilket blir aningen frustrerande.

I *Möten*, 1966, tecknar John Landquist, Elins make under elva år, ett ömt men inte sentimentalt porträtt. John kommenterar en del av verken - han var hela livet engagerad i Elins diktning - och ger tillhörande anekdoter om tillkomsterna. Beredvilligt återges vilka personer ur verkligheten som fått stå modell för fiktionsgestalterna. Tacksam blir man för Johns försvar för den så ofta eftersatta Helga Wisbeck.

Holger Ahlenius utkom 1936 med *Elin Wägner*. Ahlenius är en samtida litteraturkritiker och att se hur en sådan uppfattade Elins diktning då, när hon var mitt uppe i sin gärning, är roande och ibland irriterande, dock alltid intressant. Ahlenius gjorde också urvalet och skrev inledningarna till de 15 band av hennes samlade verk som utkom efter hennes död. Själv anser jag inledningarna värdefullare än skriften *Elin Wägner* men även dessa blir ibland väl farbroderligt överseende i tonen.

Harry Martinson efterträdde Elin på stol nummer femton hos De Aderton 1949. Martinsons inträdestal samma år bör läsas av Elins vänner. Man blir nämligen ganska konfunderad över den omilda behandling och oförståelse för såväl Elins tankar, visioner som diktning - något man kunde vänta sig från en god del av författare men INTE från honom.

Barbro Alving har i *Profiler*, 1983, tagit upp ovannämnda tal i ett porträtt av Harry Martinson. Denna artikel och den som porträtterar Elin är kort och gott oundgängliga, liksom Bangs stolta rapport från Elins inträde i Svenska Akademien 1944 publicerad i artikelsamlingen *Klipp ur nuets historia*, 1982.

Bangs första möte med Elin ägde rum 1922 då hon 13 år gammal med stor fascination läste Åsa-Hanna. Drygt 20 år senare skrev Bang filmmanus av romanen. Hur mycket Elin kom att betyda för henne är väldokumenterat i de nyligen utkomna brev- och dagbokssamlingarna. Här och var får man glimtar ur det personliga livet tillhörande Förtegenhetens Mästarinna, ofta dråpliga. Som när Elin och Bang åkte i bakluckan på Andrea Andreens bil ihop med en säck potatis till Operabaren.

Avslutningsvis vill jag citera John Lundquist som formulerade Elins diktning mycket pregnant: "En del av hennes författarskap liknar en högt liggande sjö, som ännu till större delen är instängd inom gamla stränder och ligger väntande."

/Jessica Sjögren